VIATGE ALS LÍMITS DE LA MENT: SAPIR 80 ANYS DESPRÉS

Rubén Fernández Asensio*

Ara que la nova ortodòxia acadèmica és l'ecolingüística, l'esperantisme l'ha adoptada alegrement per a subvenir als seus propis objectius, sovint sense meditar si la teoria en qüestió pot realment encabirlo. Tendim a oblidar el caràcter profundament pràctic dels primers esperantistes, que mostraven poca apreciació per la diversitat lingüística i certament no hi veien cap valor intrínsec. D'altra banda, des dels seus orígens l'esperantisme també ha buscat aliats i padrins en el camp de la lingüística professional per a reforçar la seva proposta amb l'argument d'autoritat, bo i escandalitzant-se tanmateix quan aquests padrins, fent gala del mateix egoisme amb què saquegem les seves teories, ens traïen a base d'exigir reformes o donar suport a projectes rivals. Per a evitar malentesos i decepcions, és recomanable de fer una ullada a la perspectiva d'un lingüista que va associar la seva carrera a la recerca d'una llengua internacional i que, a més, ha estat associat sense gaire fonament amb el principi de relativisme lingüístic que es troba a l'arrel de l'ecolingüística moderna. Així, de retruc, podrem també comprendre la història de les idees que hem manllevat per a avançar la nostra causa, veurem com són armes de doble tall, i entendrem per què de vegades se'ns giren en contra.

Edward Sapir (Lauenburg, Alemanya 1884 – New Haven, EUA 1939) és amb Leonard Bloomfield el representant més conspicu de la lingüística nord-americana de la primera meitat del segle XX. Creador del concepte de *linguistic patterns* antecessor del de fonema, la seva classificació de les llengües indígenes d'Amèrica del Nord és avui la predominant. Com a corol·lari del seu treball de camp amb aquestes llengües, al final de la seva vida va produir també una obra considerable

Edward Sapir és amb Leonard Bloomfield el representant més conspicu de la lingüística nord-americana de la primera meitat del segle xx

* Llicenciat en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona. Màster en Estudis en Segones Llengües per la Universitat de Hawaii

RESUM

L'anomenada hipòtesi Sapir-Whorf sobre la interdependència entre llengua, cultura i pensament, a més de tenir una certa incompatibilitat històrica i filosòfica amb el moviment per una llengua internacional neutral, mai no va ser formulada pel mateix Edward Sapir, el qual tanmateix va ser molt actiu en aquest moviment. Tot i que mai el va poder realitzar, el seu projecte interlingüístic resulta d'un gran interès i modernitat, ja que intenta superar el marc occidental, capgira els criteris de perfecció lingüística i revalua característiques pretesament negatives com l'ambigüitat i la simplicitat, bo i anticipant controvèrsies posteriors dins de la comunitat esperantista. Alguns d'aquests valors van ser posats en pràctica en el projecte contemporani de l'anglès bàsic de Charles K. Ogden, amb qui Sapir va mantenir un diàleg intel·lectual constant. Finalment, l'obra de Sapir i el seu debat amb Ogden contenen intuïcions encara valuoses sobre els obstacles psicosocials en la difusió d'una llengua internacional construïda.

RESUMO

La tiel nomata hipotezo de Sapir-Whorf pri la interdependeco inter lingvo, kulturo kaj pensado, krom esti iagrade historie kaj filozofie neakordigebla kun la movado por la internacia neŭtrala lingvo, neniam estis formulita de Edward Sapir mem, kiu tre aktive agis en tiu movado. Kvankam neniam li povis ĝin efektivigi, lia interlingva projekto evidentiĝas tre interesa kaj moderna, ĉar ĝi klopodas superi la okcidentan lingvoframon, renversas la kriteriojn de lingva perfekteco kaj revalorigas trajtojn konsideritajn negativaj, kiel la dusensecon kaj la simplecon. Per tio li devancis postajn polemikojn en la esperantokomunumo. Kelkajn el tiuj valoroj realigis la samtempa projekto de baza angla fare de Charles K. Ogden, kun kiu Sapir senĉese intelekte dialogis. Fine, la verko de Sapir kaj lia debato kun Ogden enhavis ankoraŭ hodiaŭ valorajn intuiciojn pri la psikosociaj obstakloj de la disvastigo de internacia planlingvo.

en l'especialitat de l'antropologia cultural. Potser per això, el seu nom ha quedat lligat a la mal anomenada *hipòtesi Sapir-Whorf*, tot i que no la devem sinó al seu deixeble Benjamin Whorf. De fet, tot i escriure que "no hi ha dues llengües prou semblants perquè representin la mateixa realitat social" i que "els mons en què viuen diferents realitats socials són incommensurables, no pas el mateix món amb etiquetes diferents" (Sapir 1929), Sapir no va establir cap lligam lògic entre aquestes dues proposicions, i també va remarcar que la cultura d'una societat pot canviar molt més ràpidament que no les estructures del seu idioma, cosa que nega la connexió entre canvi cultural i canvi lingüístic. Pel que fa al vocabulari, Sapir hi veia un element perifèric i accessori de l'idioma tot i ser el principal reservori de cultura, atès que totes les llengües tenen mitjans per a enriquir-lo si cal, i alertava contra l'error de confondre una llengua amb el seu diccionari. Des d'aquest punt de vista, per tant, exemples famosos com la varietat de termes esquimals per a la neu serien força intranscendents. La seva conclusió era ferma: "No puc creure que la cultura i la llengua estiguin causalment relacionades en cap sentit real" (Sapir 1989 [1921]: 205).

Cal remarcar aquí que la seva negativa s'aplica a tots dos sentits de la relació llengua-cultura. La interpretació més antiga i popular imagina que el tarannà d'un poble n'afaiçona l'idioma i li confereix certes qualitats pràctiques o estètiques; això s'implica quan es diu que la manera que tenim els catalans del Principat de donar l'hora ("un quart de dues" en comptes de "la una i quart") mostra que som un poble previsor que es preocupa pel futur. Contra aquest determinisme que fa de la llengua una expressió directa i transparent de la cultura, un lingüista estructural com Sapir, en canvi, remarcaria que els signes lingüístics són arbitraris i per tant varien de manera arbitrària: si podem descriure un fenomen com el temps de dues maneres diferents, triar-ne una o l'altra és fet i fet irrellevant. Ara bé, a banda d'aquesta concepció n'hi ha una altra de més minoritària i moderna, l'associada a Sapir i Whorf, que inverteix els termes de la relació i conjectura quins efectes psicològics té l'aprenentatge i l'ús d'unes estructures lingüístiques particulars sobre la classificació de la realitat i, de retruc, sobre els comportaments socioculturals. Aquesta perspectiva té implicacions filosòfiques extremadament interessants ja que qüestiona el mateix concepte de "realitat", però per la mateixa raó és aliena a la lingüística i no admet cap validació empírica: és simplement un axioma alternatiu als de les ciències positivistes, basades sobre categories lògiques que es pretenen universals però que les llengües indoeuropees reflecteixen amb sospitosa transparència.

Ara veiem ben clar per què a aquest paradigma li escau el nom de *relativisme lingüístic*. Sapir, però, no el va formular mai, i en canvi va adoptar una posició sòlidament realista. Cal entendre, però, el valor estratègic d'aquesta posició atès el vincle íntim i originari entre relativisme lingüístic i imperialisme. En efecte, el primer proponent de la idea que la llengua és "l'òrgan de l'ésser interior" i pot condicionar el pensament va ser Wilhelm von Humboldt: "Cada idioma traça al voltant del poble al qual pertany un cercle del qual hom no pot sortir si no és entrant en el cercle d'un altre" (Humboldt 1990 [1836]: 9). Només amb aquesta frase, podríem pensar que Humboldt va prefigurar les idees de Whorf bo i evitant millor tot determinisme, ja que veia en l'aprenentatge d'altres idiomes la manera d'escapar-ne. Tanmateix, en crear els termes *flexional*, *aïllant* i *aglutinant* per a comparar les morfologies lingüístiques, també va posar les llengües flexionals europees al pinacle de l'evolució humana i va titllar les altres de primitives o degenerades: no tots els idiomes eren igualment aptes com a instruments de l'esperit. L'universalisme de Humboldt és doncs una forma d'imperialisme, ja que implica que només els parlants de llengües no europees es beneficiaran de l'accés a altres idiomes. En aquest sentit, Sapir trencava taxativament amb aquesta tradició que interpretava diferències lingüístiques com a desigualtats mentals, bo i deixant clar que "quan es tracta de la forma lingüística, Plató passeja amb el porcater macedoni i Confuci amb el caçador de cranis d'Assam" (Sapir 1989 [1921]: 206).

Sempre cal tenir en compte el context històric d'aquestes teories. Mentre que Sapir refusa posar la lingüística al servei de la història, les idees de Humboldt són, en canvi, un intent d'explicar la irrefrenable expansió colonial europea fonamentant-la en el llenguatge més que no la raça. És tan sols ara quan no estem segurs que l'aventura d'Occident no estigui abocada a un holocaust nuclear o un cataclisme ecològic que es fa difícil creure en la superioritat de la civilització europea. Ara, si llegim que el hawaià, per exemple, té dues sèries de possessius diferents segons si la relació és interdependent o no, i que a termes com "terra" s'hi apliquen els interdependents, ja no hi veiem un indici d'irracionalitat sinó d'una saviesa oblidada[1]. Així doncs molts intel·lectuals, i també molts esperantistes, han adoptat el relativisme lingüístic com a senyera, barrejat amb metàfores ecològiques, amb l'esperança de canviar l'apreciació de la diversitat lingüística bo i presentant-la com una riquesa essencial per a la supervivència del planeta. Paradoxalment, però, aquest relativisme amaga dins d'ell mateix una crítica essencial a la idea d'una llengua universal. No es tracta ja de debatre si la llengua internacional podria o hauria de ser més lògica, racional i filosòfica que les altres; el veritable problema és que qualsevol llengua auxiliar internacional, sigui nacional o construïda, si monopolitza els usos científics, continuarà promovent una visió del món particular en detriment de les altres, pel simple fet d'optar per unes estructures gramaticals determinades. D'aquí arrenquen la majoria de les crítiques recents a l'europeïtat de l'esperanto, i els contraarguments dels esperantistes. A més a més, forçar l'analogia entre llengües i espècies biològiques només perpetua els prejudicis del Romanticisme que neguen la possibilitat mateixa de construir llengües. Això ho va indicar Sapir en una ponència que va adreçar al Segon Congrés Internacional de Lingüistes el 1931:

> L'argument psicològic habitual sobre la falta de vitalitat d'una llengua internacional construïda no és altre que una figura retòrica. [...] Ens hauríem d'abstenir d'injectar en el debat sobre llengües internacionals qualsevol d'aquests conceptes romàntics de les llengües com a "organismes" que ja han fet tant de mal en l'estudi dels processos lingüístics. Som sobretot els lingüistes els que correm el perill de fetitxitzar el nostre objecte d'estudi. (Sapir 1931*a*)

1 De fet aquest exemple és un cas típic de simplificació força barroera, ja que en hawaià frases com "la meva terra", "la meva canoa" o "el meu cinturó" utilitzen els mateixos possessius pretesament "interdependents". D'altra banda, encara que arribéssim a una descripció més satisfactòria d'aquestes categories morfosemàntiques, aquesta línia de raonament sempre corre el perill de suggerir que podem descobrir alguna qualitat inherent del concepte "taula", per exemple, pel simple fet que tingui gènere femení en català.

SAPIR A LA RECERCA DE LA LLENGUA PERFECTA

En resum, la posició intel·lectual de Sapir, aliena tant a l'imperialisme humboldtià com al relativisme radical avui en voga, hauria de ser potencialment la més oberta a la idea d'una llengua construïda universal. I els fets ho van demostrar. El 1924, Sapir va conèixer Alice Vanderbilt Morris, fundadora i mecenes de l'Associació per a una Llengua Auxiliar Internacional (IALA). Podem parlar gairebé d'una "conversió" sobtada al nou ideal, ja que Sapir de seguida va esdevenir el membre més actiu de la IALA. L'any següent va publicar un primer manifest cosignat per altres llumeneres de la lingüística tan importants com Leonard Bloomfield i Franz Boas, en què confessava ser un nouvingut a la idea d'una llengua internacional. Amb la condescendència i la ingenuïtat típiques dels interlingüistes novells, Sapir feia recomanacions contradictòries com adoptar fidelment el lèxic llatí i alhora limitar el sistema vocàlic a tres fonemes. D'altra banda, Sapir va ser potser el primer crític de l'esperanto que va adoptar com a model explícit llengües no indoeuropees:

FRIENDS OF THE EEL RIVER

Segons Sapir el cas del chinook wawa demostrava que un pidgin molt analític i perfectament funcional podia originar-se a partir del contacte entre llengües altament sintètiques

> El sotasignat està especialment impressionat per la innecessària adhesió a les irrellevàncies i elegàncies de les nostres llengües occidentals i es pregunta per què un idioma com el xinès, que ha produït una literatura poètica i filosòfica de la més alta subtilesa, pot prescindir de casos, modes, temps verbals i afixos derivacionals mentre que una llengua internacional com l'esperanto, que se suposa un mitjà de comunicació simple i elaborat amb molta cura, es rabeja en tota mena de luxes lingüístics. (Sapir 1925)

A més a més, segons Sapir el cas del chinook wawa[2] demostrava que un pidgin molt analític i perfectament funcional podia originar-se a partir del contacte entre llengües altament sintètiques. Una raó addicional seria que una llengua mitjancera analítica fa més servei als intèrprets i traductors, ja que despulla el significat essencial de l'original sense caure en el parany de la traducció paraula per paraula. Per això, mentre que l'esperanto i altres llengües construïdes havien explotat la derivació per a ampliar el vocabulari a partir d'un nombre limitat d'arrels, Sapir recomanava formes com "fleca-home" i "fred-temps" en comptes de "flequer" i "hivern"[3] a fi d'estalviar-se-la completament. Hom podria replicar que en esperanto tots els afixos són també mots independents i per tant pràcticament no hi ha derivació sinó composició, però cal recordar que per a Sapir la derivació és un procés tant psicològic com formal, lligat a l'exigència que la formació de paraules defineixi els seus termes més que no evocar idees inanalitzables: per exemple, tant se val que en esperanto sufixos com *-isto* es puguin utilitzar com a paraules independents si després hi ha esperantistes que no accepten que un *terkulturisto* es pugui dedicar també a la ramaderia i consideren necessari el neologisme *agrikulturisto*.[4] D'altra banda, el seu model analític era molt més revolucionari que no limitar-se a expressar tots els conceptes mitjançant paraules

Sapir va ser el primer crític de l'esperanto que va adoptar com a model explícit llengües no indoeuropees

2 Pidgin o llengua de contacte originada a la desembocadura del riu Colúmbia de la costa oest nord-americana. S'estengué com a llengua franca pels actuals estats d'Oregon, Washington (EUA) i Colúmbia Britànica (Canadà) en els tractes entre indígenes i immigrants europeus, hawaians i asiàtics fins al començament del segle XX. Tot i estar basada sobretot en les llengües indígenes, se'n diferenciava clarament i no s'ha de confondre amb la llengua pròpia del poble Chinook.

3 "baker-man" i "cold-time" a l'original.

4 És ben interessant que precisament aquest concepte (*farmer-terkulturisto-agricultor*) el triïn tant Sapir per a exemplificar la derivació (1989 [1921]: 80–81; 2008 [1925]: 255–256) com Piron (1989: 57–61) a fi de criticar la pedanteria dels neologismes en esperanto.

aïllades o amb l'ordre sintàctic: més aviat es tractava de fer l'expressió d'aquests conceptes totalment opcional. Per a argumentar-ho, Sapir va fer menció explícita de l'esperanto:

> Complexitats com els tres temps de l'esperanto amb les seves vocals i participis afixats són ben injustificades, no afegeixen res a la claredat del pensament, provoquen pedanteria en l'expressió, i incrementen molt la dificultat d'aprendre l'idioma. (Sapir 2008 [1925]: 254)

Tot i estar-hi en desacord, cap esperantista que recordi la controvèrsia "ata-ita" no deixarà de veure a què es refereix aquesta crítica. Un cas semblant més recent és, aplicat al gènere en comptes de l'aspecte, el debat sobre el "riisme". Per la seva banda, els esperantistes també han fet aquesta acusació de prolixitat a altres llengües construïdes, com en el cas de la derivació lèxica de l'ido. Nogensmenys, el silenci respecte a l'acusatiu és ben simptomàtic de l'orientació extraeuropea de Sapir, el qual no es limitava a blasmar aquells trets de l'esperanto que s'apartessin de les llengües europees occidentals modernes, ben altrament: es tractava d'un canvi molt més profund i radical de paradigma, que afectava categories com gènere, nombre i temps, bo i capgirant tot allò que normalment s'havia considerat virtut o defecte en un idioma, i especialment en un candidat a llengua internacional. Pocs anys abans, Otto Jespersen, el seu col·lega a la IALA, havia invertit el sentit de la famosa paràbola sobre els diversos termes per a "neu" en esquimal comentant que els aborígens de Tasmània mancaven d'un terme per a "arbre" tot i tenir noms per a cada espècie; segons Jespersen, el desenvolupament d'un idioma s'amidaria pel nombre de termes abstractes i generals que té, mentre que "a l'home primitiu els arbres no li deixaven veure el bosc" (Jespersen 2008 [1922]: 429–30). Ara, en canvi, Sapir posava en dubte la necessitat de derivats abstractes i suggeria la frase "savi vell fer fred jove" com a equivalent de "la saviesa de l'ancianitat tempera la joventut". Més que no preconitzar un simple recurs al context, Sapir remarcava que en molts casos l'ambigüitat és un avantatge, que sovint l'idioma ens obliga a ser massa precisos, i que la vaguetat i generalitat tan preuada en el cas dels noms abstractes s'hauria d'estendre a la morfosintaxi, per tal de crear frases abstractes com "persona qui saber tal fer" en comptes de "qualsevol persona o persones que tinguin coneixement o hagi o hagin tingut coneixement de tal fet o tals fets". Com que el grau d'especificació només depèn de la intenció del parlant, la nova llengua hauria de deixar l'aplicació de les categories gramaticals a l'arbitri individual:

> Hauria de tenir una flexibilitat estructural considerable, de manera que cap parlant no malmeti massa la seva intel·ligibilitat si la desvia involuntàriament cap a estructures que li són familiars en el seu idioma. Hi hauria d'haver la possibilitat d'alternar l'expressió, com ara l'opció de fer servir o no elements que indiquin certs conceptes com el nombre i el temps. (Sapir 2008 [1925]: 252–253)

Un projecte tan innovador i revolucionari exigia unes bases molt rigoroses. A més de fixar la sintaxi d'una manera unívoca, calia catalogar tots els usos de categories gramaticals per a esbrinar amb certesa quan se'n podia prescindir sense provocar ambigüitats involuntàries, amb l'objectiu de codificar l'ús de les preposicions i conjuncions de la llengua futura; en certa manera, es tractava de sistematitzar els principis gramaticals de "necessitat i suficiència" amb què René de Saussure havia liquidat la controvèrsia idista, i estendre'ls del nivell de la formació de paraules al de la morfosintaxi. Un mètode empíric per a acomplir aquesta tasca hauria estat l'estudi comparatiu de llengües no europees en general i de tipus aïllant en particular, tal com Joseph Greenberg faria anys més tard en la seva recerca d'universals morfosintàctics. Tanmateix, sembla que l'opinió majoritària a la IALA afavoria la comparació d'idiomes europeus, una restricció que es veu clarament en l'ambiciós projecte col·lectiu de recerca que l'associació va fer públic el 1931 al Segon Congrés Internacional de Lingüistes (Sapir 1931*b*); a més a més, comparar la semàntica de diverses llengües aïllants requeria un bon corpus lingüístic o un domini profund de què Sapir segurament mancava. L'alternativa que li quedava era, tal com deia la mateixa declaració de la IALA, "un estudi més filosòfic": investigar per via logicodeductiva l'expressió de categories gramaticals en anglès, la llengua europea més analítica; i en efecte, durant la resta de la seva carrera i amb el suport financer d'Alice Morris, Sapir va publicar estudis semàntics de conceptes com el nombre o la direcció que, malgrat els seus encerts, van ser ignorats olímpicament per la comunitat científica, sens dubte poc disposada a prendre's seriosament res que tingués a veure amb la quimera d'una llengua universal. Amb la mort de Sapir, la tendència a calcar les llengües europees va predominar dins de la IALA, que va acabar publicant la més occidental de les llengües construïdes: interlingua.

OGDEN I L'ANGLÈS BÀSIC: LA BELLESA DEL PENSAMENT NU

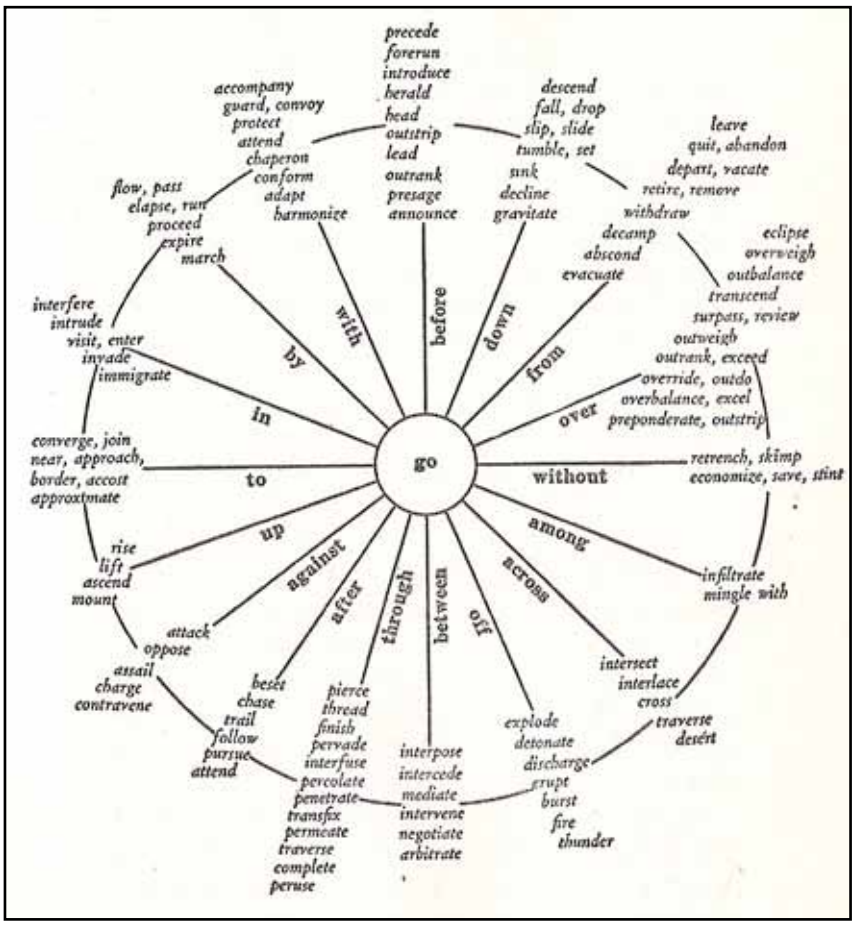
Un judici precipitat de Sapir fàcilment el titllaria de somiatruites. Sens dubte, les seves crides a construir una llengua superior a les altres que els fes de "pedra de toc lògica" i mitjà de traducció a més d'"ajudar al pensament clar" no sonen només escabellades, ans també anacròniques; inevitablement, evoquen el secular fantasma de la llengua matematicofilosòfica perfecta, debades perseguit per tantes llengües construïdes a priori. Hi ha també una contradicció entre la seva opinió contra la identitat llengua-cultura i la proclama que "cap llengua nacional s'adiu en veritat amb l'esperit creatiu i analític dels temps moderns"[5]. Ara bé, si acceptem que les cultures nacionals estan codificades en el vocabulari més que no la gramàtica, la incoherència s'esvaeix. De fet, Sapir opta decididament per reduir el repertori d'arrels lèxiques a un mínim, cosa que revela la forta influència que sobre ell va exercir el polígraf britànic Charles K. Ogden. Sapir va llegir i ressenyar l'obra més notòria d'Ogden, un tractat sobre filosofia del llenguatge (Ogden i Richards: 1923), amb termes molt elogiosos i lapidaris: "D'entre totes les màquines insidioses, les paraules són les més traïdorenques. [...] Enganyen en la mateixa mesura que ajuden" (Sapir 1923). L'acord entre aquests dos lingüistes és encara més evident si recordem que Ogden va crear l'anglès bàsic, amb el qual va demostrar la possibilitat de limitar l'inacabable vocabulari anglès a un nucli de 850 paraules, que sense cap alteració gramatical bastava per a expressar tot tipus de temes amb l'ajut de vocabularis d'especialitat addicionals estrictament controlats. El britànic va assolir aquesta reducció gràcies a l'ús sistemàtic de *phrasal verbs* ["verbs frasals"], i insistia que el caràcter analític de l'anglès li conferia un avantatge decisiu per a esdevenir la llengua internacional. Com Sapir, Ogden també defensava el valor educatiu de reduir el vocabulari per a expressar-se amb claredat:

5 Vegeu el text traduït tot seguit, *passim*.

> Aquest grau d'organització no hauria estat possible en cap altre idioma, i en certa manera l'estructura de l'anglès bàsic no és pas lluny de la que la ciència mateix ha buscat llargament com a instrument del pensament. [...] Ens dóna per fi l'oportunitat d'alliberar-nos de l'estrany poder que les paraules han tingut sobre nosaltres des de l'origen dels temps; una oportunitat d'explicar-nos com les nostres idees esdevenen comportaments fixos abans d'adonar-nos de què ens obliguen a dir la història i la societat. (Ogden 1930: II cap. 4)

Ogden va donar força proves que a nivell estrictament lingüístic (per bé que no pas social) el seu projecte era factible, cosa que de retruc valida també el de Sapir, si més no en l'aspecte lèxic. Fins i tot textos altament retòrics com els discursos d'Abraham Lincoln i Winston Churchill o la Bíblia completa van ser "traduïts" a l'anglès bàsic, i dóna testimoni de l'encert de la seva tria lèxica el fet que encara avui sigui la base, amb algunes addicions, de l'"anglès especial" emprat des del 1959 pel servei de notícies del govern nord-americà Voice of America. A més, des dels anys setanta les indústries aeroespacials han desenvolupat versions controlades de la llengua anglesa que han rebut sanció governamental i que han redescobert els principis establerts per Ogden, si és que no s'hi van inspirar de bon començament. Més recentment ha aparegut també tota una versió de Viquipèdia escrita en anglès simple, que segueix explícitament la llengua d'Ogden. Vista a la llum de l'anglès bàsic, emergeix una imatge més clara de la llengua lògica imaginada per Sapir, una imatge força intrigant. Podríem veure-la com un experiment adreçat a provar o refutar la hipòtesi que ell no va arribar a formular, però que porta el seu nom: la hipòtesi Sapir-Whorf. Si una llengua nova es mostrava capaç d'alliberar la ment humana dels hàbits dictats per les llengües nacionals, es demostraria la possibilitat d'un pensament lògic universal i la formulació més determinista de la hipòtesi quedaria refutada. És fàcil copsar-hi, doncs, certa afinitat d'objectius amb el Loglan iniciat per James C. Brown el 1960, tot i que no sabem si els resultats haurien estat semblants. Una diferència fonamental és que Sapir no seguia el model matemàtic de la lògica formal sinó el d'un tipus particular de llengües humanes.

Potser tot això sona massa a ciència ficció? No ho semblarà tant si observem quina mena d'obstacles preveia Sapir, el qual aparentment no va dubtar en cap moment que una tal expressió fos possible. Per a ell el problema era un altre: "Una llengua altament analítica, construïda a la manera del xinès,

Ogden va crear l'anglès bàsic, amb el qual va demostrar la possibilitat de limitar l'inacabable vocabulari anglès a un nucli de 850 paraules

durant un temps probablement haurà de fer front a una oposició inconscient i emocional per ser «ridícula» o «massa infantil»" (Sapir 2008 [1925]: 261). És ben evident que la seva decisió d'utilitzar exclusivament arrels llatines només tenia l'objectiu de contrarestar aquesta resistència psicològica, ja que critica l'heterogeneïtat del vocabulari de l'esperanto ben bé per la mateixa raó: "Hi ha una certa incongruència resultant que afecta alguns d'una manera més desagradable que uns altres, i sens dubte aquesta característica ha impedit en bona part que l'esperanto es difongués amb tanta rapidesa com deuria" (Sapir 2008 [1925]: 258). Una estratègia semblant per a superar aquesta oposició és declarar que la llengua projectada no necessita una forma rica i complexa perquè no està destinada als usos literaris ni col·loquials: "Una gran part del nostre vocabulari està dedicada a les emocions més que no als significats i no té aplicació científica, comercial o pràctica de cap mena" (Sapir 2008 [1925]: 258). Tanmateix, les valoracions que Sapir va expressar en altres moments sobre el potencial literari de les llengües aïllants revela que ell no hi creia, en

Podríem conjecturar que l'oficialització serà l'únic "sostre de vidre" que aturarà l'expansió de l'anglès, cosa que no vol dir que l'arribi a atènyer mai, ni que en la situació actual no sigui ja prou opressor i perillós per a la diversitat lingüística

aquesta restricció d'ús: "Jo crec que qualsevol poeta anglès d'avui dia estaria agraït per la concisió que un poetastre xinès assoleix sense esforç" (Sapir 1989 [1921]: 213). Queda clar doncs que la resistència psicològica a estructures analítiques no és sinó d'ordre estètic, i els esperantistes la podem reconèixer com a tal després que Claude Piron (1989) la denunciés dins de la tradició esperantista. En efecte, durant un segle la literatura en esperanto s'ha debatut entre la tendència a "enriquir" l'idioma amb manlleus de llengües europees que arriben a substituir termes comuns amb neologismes (com ara *malmulta* per *poka*) i de l'altra banda la tendència contrària a utilitzar només arrels del *Fundamento* per a la creació de paraules noves. La resistència inesperada i tenaç amb què l'anglès bàsic va topar malgrat el seu potencial és un cas semblant i un exemple especialment significatiu, ja que la riquesa de vocabulari és encara el criteri més habitual a l'hora de jerarquitzar llengües, i també el més invocat per tal de justificar la "superioritat" de l'anglès com a llengua internacional. Aquests dos casos històrics ens poden ajudar a canviar les ulleres que ens fan veure certs idiomes com a "primitius" i, retrospectivament, refuten tot determinisme en el lligam entre llengua i pensament. Més enllà del seu interès com a curiositat històrica, és aquí on rau el valor actual de les especulacions interlingüístiques de Sapir; el seu projecte de llengua sense idiotismes, despullada dels costums marcats per la història, convida a retornar als orígens del llenguatge i al seu poder creador essencial, a un món on cada concepte ens obliga a analitzar-lo abans d'improvisar-ne la forma. Sapir ens fa veure que tota llengua, no només l'esperanto o l'anglès bàsic, és potencialment il·limitada i pot crear una expressió suficient per a tot concepte que sigui realment necessari i no pas un mer hàbit verbal. Que els circumloquis requerits per a això de vegades sonin maldestres i "bàrbars" és una limitació purament estètica que no invalida aquesta capacitat essencial. Una llengua perfecta, per tant, a banda d'explotar aquesta capacitat, només hauria de dotar-se de l'economia i concisió necessàries per a satisfer no el rigor de la lògica formal, ni les irracionalitats d'un idioma particular, sinó uns criteris estètics prou generals. Així es revela que la qüestió de la llengua internacional no és un repte científic tant com artístic, i s'encavalla doncs amb el problema d'una estètica realment universal, ja que potser l'"esperit analític dels temps moderns" es limita a generalitzar l'axioma anglosaxó *time is money*.

SOCIOLOGIA I PSICOLOGIA D'UNA LLENGUA INTERNACIONAL

Per acabar, hi ha un altre aspecte del pensament sapirià que es revela molt actual. En aquesta època anterior al naixement de la sociolingüística, tots els lingüistes que es deixaren seduir per la construcció de llengües internacionals sobrevaloraven els factors lingüístics i perdien de vista els socials, cosa que va remarcar Zamenhof mateix tot referint-se als idistes: "Hom ha oblidat que l'afer d'una llengua internacional encara es troba en l'estadi de divulgació" (Zamenhof 1908). En canvi, Sapir sabia veure-hi fora dels estrets cercles escolàstics i com comunicar-se amb el públic general; n'és un bon exemple l'article següent, que, amb pocs canvis, va publicar simultàniament el 1931 en una revista acadèmica i una de més popular (Sapir 1931*c*). Des de la nostra perspectiva d'ara, el més interessant és la lucidesa amb què ja veia com la batalla per l'estatus de llengua internacional s'estava reduint a un duel sord entre l'anglès per una banda i una llengua construïda per l'altra. Resulta prou notable que fa vuitanta anys, encara en l'època daurada de les llengües construïdes i de les rivalitats imperials, hom ja pogués fer un diagnòstic tan actual, cosa que atorga encara més interès a la seva anàlisi dels verbs anglesos. En efecte, qui no ha sentit panegírics de la simplicitat, flexibilitat i creativitat de l'anglès, que, segons els seus apologetes, seria una de les causes de la seva hegemonia internacional? Sapir desemmascara amb tot luxe de detalls el vesper d'irregularitats idiosincràtiques que s'amaga sota recursos com la verbalització de substantius o els verbs frasals; la seva anàlisi suggereix que el caràcter composicional d'aquestes frases manca de tota lògica i és per tant irrellevant a l'hora d'entendre'n el significat o crear-ne de noves: només en facilita la crua memorització. Aquí hi ha una crítica directa a l'anglès bàsic, que explotava els verbs frasals per a reduir a una dotzena la seva llista de verbs.

La posició de Sapir, tanmateix, entranya algunes ambigüitats. Si d'una banda destapa les irracionalitats dels idiomes nacionals i insinua que els avantatges estructurals de les llengües construïdes podrien acabar essent determinants, de l'altra atribueix la difusió de les llengües a "determinants polítics, econòmics i socials de natura fosca i impersonal". De fet, la seva innovadora tria d'un model gramatical aïllant es basa no sols en raons lingüístiques (el cas model del chinook wawa i altres pidgins) sinó també en una previsió extralingüística: el futur ascens de la Xina. Podem contrastar la seva visió amb la confiança en el futur de l'anglès a l'Àsia que professava Ogden per les mateixes dates:

> Fa vint o trenta anys, era possible confegir una llengua basada en arrels europees amb la creença que un dia esdevindria internacional; però ara que l'Est està despert del tot, i al davant mateix del nostre panorama polític, aquesta idea és una insensatesa. (Ogden 1930: II cap. 2)

Deixant de banda la contradicció de criticar l'europeïtat de l'esperanto per a promoure l'anglès, amb la perspectiva de vuitanta anys passats, podríem discutir si la història ha donat la raó a Ogden o si l'Àsia encara ha d'assolir el nivell de desenvolupament imaginat per Sapir: el fet és, però, que no s'ha establert cap teoria que permeti definir aquest nivell llindar en què els canvis macroeconòmics acumulats, iniciats segons Ogden abans del 1930 i no tan revolucionaris com tendim a imaginar, conduiran a l'abandonament de l'anglès; per tant, res no impedeix de conjecturar l'efecte contrari: un ús encara més intensiu de l'anglès, igual que ha passat amb el procés d'unificació europea. Res no impedeix de concloure que ni l'estructura interna d'una llengua ni les relacions materials de poder entre les societats que l'utilitzen no són suficients per a explicar-ne la difusió; s'hi afegeixen altres factors d'ordre psicosocial, i és en aquest respecte que no podem perdre de vista una intuïció extraordinàriament penetrant de Sapir: en la percepció d'un idioma forà "és la idea o la il·lusió de llibertat, i no pas la seva realitat, allò que compta". Hi podríem afegir una astuta paradoxa que Ogden va adduir en una paròdica resposta a Sapir: "Només es pot acceptar lliurement allò que en certa manera és econòmicament necessari" (Ogden 1931); en efecte, sembla difícil veure-hi cap imposició quan hom adopta una cosa per raons purament egoistes. Vet aquí dos fets psicològics incontrovertibles que ens ajuden a entendre per què, a desgrat de totes les denúncies objectives que se n'han fet, l'anglès no sols no ha decaigut amb l'imperi britànic sinó que s'ha estès més que en aquells temps. L'anglès prospera més que mai en aquesta terra de ningú que enlloc no té escrit en lletres de motllo cap obligació formal d'aprendre'l i, de fet, és només quan hom prova de do-

nar-li un estatus oficial, com suara ha passat a Corea del Sud (Song 2011) i a Malàisia, que topa amb una oposició aferrissada. Podríem conjecturar doncs que l'oficialització serà l'únic "sostre de vidre" que aturarà l'expansió de l'anglès, cosa que no vol dir que l'arribi a atènyer mai, ni que en la situació actual no sigui ja prou opressor i perillós per a la diversitat lingüística. Aquestes són possibilitats que els esperantistes, malgrat les nostres fantasies d'organitzacions internacionals fent l'esperanto oficial, no podem deixar de tenir en compte, si no volem que s'acompleixi la maliciosa predicció d'Ogden: "Cada cop més, els regals no sol·licitats d'interlingüistes constructius seran rebuts probablement amb ressentiment inconscient" (Ogden 1931). Poc es devia imaginar que, irònicament, el seu adorat bàsic seria la víctima més conspícua d'aquest axioma; en efecte, després que el govern conservador de Winston Churchill li donés suport oficial l'escriptor George Orwell, tot i haver-lo usat com a locutor de la BBC, el va parodiar sota la forma de "Newspeak", una llengua de diccionaris minvants creada per al control totalitari de la ment. Qui sap, tal vegada hauríem de pressionar més aviat perquè la Unió Europea decreti l'anglès llengua única oficial i obligatòria...

MICHIBANBAN

Fa vint o trenta anys, era possible confegir una llengua basada en arrels europees amb la creença que un dia esdevindria internacional; però ara que l'Est està despert del tot, i al davant mateix del nostre panorama polític, aquesta idea és una insensatesa. (Ogden 1930: II cap. 2)

BIBLIOGRAFIA

Sapir, Edward (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. (Versió catalana: *El llenguatge*; Editorial Empúries, 1989).

— (1923). "An Approach to Symbolism". *The Freeman* 7, p. 572–573. (Reeditat dins: Sapir 2008: 163).

— (1925). "Memorandum on the Problem of an International Auxiliary Language". *The Romanic Review* 16, p. 244–256. (Reeditat dins: Sapir 2008: 251–263).

— (1929). "The Status of Linguistics as a Science". *Language* 5, p. 207–214. (Reeditat dins: Sapir 2008: 219–226).

— (1931*a*). "The Case for a Constructed International Language". Dins: *Actes du deuxième Congrès International de Linguistes, Genève 25–29, août 1931*. (Reeditat dins: Sapir 2008: 284–286).

— (1931*b*). "Statement of the International Auxiliary Language Association made at the Second International Conference of Linguists". Dins: *Actes du deuxième Congrès International de Linguistes, Genève 25–29, août 1931*. (Reeditat dins: Sapir 2008: 288).

— (1931*c*). "The Function of an International Auxiliary Language". *Psyche: An Annual of General and Linguistic Psychology* 11:4, p. 3–15. (També editat dins: H. Shenton, E. Sapir, O. Jespersen, *International Communication: A Symposium on the Language Problem*. K. Paul, Trench, Trübner & Co, p. 65–94, 1931. Reeditat dins: Sapir 2008: 264–275. Versió reduïda: "Wanted: A World Language". *The American Mercury* 22, p. 202–209, 1931. Reeditat dins: Sapir 2008: 275–283).

— (2008). *The Collected Works of Edward Sapir: vol. 1 (General Linguistics)*. Mouton de Gruyter.

Humboldt, Wilhelm von (1836). *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. (Versió castellana: *Sobre la diversidad de la estructura del lenguaje humano y su influencia sobre el desarrollo espiritual de la humanidad*. Anthropos Editorial, 1990).

Jespersen, Otto (1922). *Language: Its Nature, Development, and Origin*. (Reeditat per Ghose Press, 2008).

Ogden, C.K. (1930). *Basic English, a General Introduction with Rules and Grammar*.

— (1931). Debabelization, with a Survey of Contemporary Opinion on the Problem of a Universal Language. (Reeditat dins: Ogden, Richards et al. (1994, vol. 2: 236)).

— ; Richards, Ivor A. (1923). *The Meaning of Meaning: A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism. Supplementary Essays by B. Malinowski and F.G. Crookshank*. (Reeditat dins: Ogden, Richards et al. (1994, vol. 3). Versió castellana: *El significado del significado: Una investigación acerca de la influencia del lenguaje sobre el pensamiento y la ciencia simbólica*. Paidós, 1954).

— ; Richards, Ivor A.; Russell, Bertran; Gordon, W. Terrence (1994). *C. K. Ogden and Linguistics*. Routledge.

Piron, Claude (1989). *La bona lingvo*. Pro Esperanto / Hungara Esperanto-Asocio.

Song, Jae Jung (2011). "English as an Official Language in South Korea: Global English or Social Malady?". *Language Problems & Language Planning* 35:1, p. 35–55.

Zamenhof, L. Ludoviko (1908). "Cirkulera letero al ĉiuj esperantistoj". *Lingvo Internacia* 12, p. 73–77. (Reeditat dins: *Originala Verkaro*. Hirt & Sohn, 1929, p. 445). ❑